

I SLOBODA IZRAŽAVANJA

U periodu na koji se ovaj monitoring izveštaj odnosi, zabeleženo je više slučajeva koji ukazuju na moguće povrede slobode izražavanja.

1. Pretnje i pritisci

1.1. Lider Srpske napredne stranke, Tomislav Nikolić, u intervjuu objavljenom u dnevnom listu „Press“, u nedelju, 24. jula 2011. godine, najavio je da će, ako njegova stranka dođe na vlast u Srbiji na predstojećim parlamentarnim izborima, „isto veče“ smeniti Aleksandra Tijanića, generalnog direktora Radio-televizije Srbije.

Generalne direktore javnih radiodifuznih ustanova u Republici Srbiji, pa i Radio-televizije Srbije kao jedne od njih, u skladu sa odredbama Zakona o radiodifuziji, imenuje i razrešava, dvotrećinskom većinom od ukupnog broja članova, Upravni odbor. U skladu sa istim Zakonom, Upravni odbor ima devet članova koje imenuje i razrešava Republička radiodifuzna agencija iz reda novinara i afirmisanih stručnjaka za medije, menadžment, pravo i finansije, kao i drugih uglednih ličnosti. Članove Saveta Republičke radiodifuzne agencije, takođe u skladu sa odredbama Zakona o radiodifuziji, bira i razrešava Narodna skupština Republike Srbije, ali u skladu sa uslovima predviđenim tim Zakonom. Članove Saveta Republičke radiodifuzne agencije bira Skupština, na predlog ovlašćenih predlagača, iz reda uglednih stručnjaka iz oblasti koje su od značaja za obavljanje poslova iz nadležnosti Agencije. Izjave poput ove koju je dao Tomislav Nikolić, koliko god i on sam pokušava da je obrazloži nezadovoljstvom kvalitetom i neizbalansiranošću programa Radio televizije Srbije, zapravo podrivaju sistem regulisanja radiodifuzije u Srbiji i zakonom utvrđen položaj ustanova javnih radiodifuznih servisa u Republici Srbiji. Taj sistem i taj položaj, nespojivi su sa smenjivanjem ili instaliranjem partijskih kadrova na funkcije u ustanovama javnih radiodifuznih servisa. S druge strane, Zakonom o javnom informisanju izričito je zabranjeno ograničavanje slobode javnog informisanja, između ostalog i zloupotrebom državnih ovlašćenja, koja bi Nikolić i stranka na čijem je čelu, mogao steći nakon parlamentarnih izbora, ali i bilo kojim drugim načinom podesnim da ograniči slobodan protok ideja, informacija i mišljenja. Istovremeno, zabranjen je i svaki drugi pritisak na javno glasilo i njegovo osoblje, kao i uticaj podesan da ih omete u obavljanju posla. U periodu u kom medijski profesionalci, ali i javnost u Srbiji, teže da kroz usvajanje Medijske strategije, ustanove odgovarajuća pravila igre na medijskoj sceni, koja bi garantovala i istinsku nezavisnost ustanova javnih radiodifuznih servisa u interesu javnosti i dalje demokratizacije društva, bilo kakav pokušaj da se upravljačke i uređivačke pozicije u ustanovama javnih

radiodifuznih servisa svedu na nivo političkog plena koji se osvaja na izborima, zabrinjavajući je i apsolutno neprihvatljiv.

1.2. Dva snimatelja novinske agencije Tanjug, Đorđe Spasić i Davorin Pavlović, napadnuti su i povređeni 27. jula uveče, na severu Kosova, na putu od Leposavića ka Jarinju, na mestu gde su lokalni Srbi bagerom preprečili put. Đorđe Spasić, koji je zadobio teže telesne povrede, izjavio je da su Davorin Pavlović i on izašli iz auta i krenuli ka graničnom prelazu ne bi li napravili snimak barikada i blokiranog puta, kada ih je napala grupa huligana. „Jedan je zastao, oteo mi kameru i snažno me njome udario po glavi. Pao sam na zemlju, a krv je šikljala iz rane, svuda oko mene. Kolegu pored mene su tukli, a onda su otrčali“, izjavio je Spasić za dnevni list „Danas“.

Svaki slučaj fizičkog napada na novinare i snimatelje, a posebno kao u ovom slučaju u kome je došlo do nanošenja povreda, pri čemu su povrede koje su nanete Đorđu Spasiću kvalifikovane kao teške, predstavlja ozbiljnu pretnju ostvarivanju prava na slobodu izražavanja i ozbiljno ograničenje prava na slobodnu razmenu ideja, informacija i mišljenja. Ono što posebno zabrinjava je opasnost da, usled politizacije koja, po pravilu, prati incidenate na Kosovu, međusobnog nepoverenja i čestog nepostojanja čak i elementarne komunikacije između nadležnih na Kosovu i u Republici Srbiji, odgovorni za ovaj napad ne budu nikada otkriveni i izvedeni pred lice pravde. U takvim uslovima, okolnost na koju ukazuje Ljiljana Smajlović, predsednica Udruženja novinara Srbije, koja u svojoj izjavi za dnevni list „Danas“ tvrdi da čitav jedan deo javnosti veruje da sme da se iskali na kameramanu ako mu se ne sviđa slika na ekranu, postaje regionalni problem. Pri tome, takav problem u vremenu političkih sukoba i trvenja oko nadležnosti, nastavlja da buja i ozbiljno ugrožava pravo javnosti, ne samo u Srbiji i ne samo na Kosovu, da bude informisana o stvarima o kojima ima i pravo i interes da zna.

1.3. Dnevni list „Kurir“ preneo je da su dr Slavko Tomić i lica koja su bila u njegovoj pratnji, a za koja je sam dr Tomić kasnije izjavio da su njegovi prijatelji, 27. jula pretili njihovom novinaru koji je izveštavao sa suđenja iz Prvog osnovnog suda u Beogradu. Prvi osnovni sud osudio je tog dana prvostepeno dr Tomića i anesteziologe, Miodraga Stojanovića i Oliveru Jeremić, na po godinu i tri meseca zatvora, zbog teškog krivičnog dela protiv zdravlja ljudi, a vezano za smrt pacijentkinje od sepse posle rutinske operacije koju su oni obavili na klinici „Decedra“. „Nisam imao nameru da ikoga vređam, da pretim ili ponižavam. Moje reči, zbog spleta okolnosti i emotivnog naboja mene i mojih prijatelja koji su došli na izricanje presude, dobile su prizvuk kakav nisam želeo. Žao mi je zbog svega što se desilo

ispred suda, izvinjavam se“, rekao je Tomić u izjavi koju je „Kurir“ objavio dva dana nakon incidenta.

Izveštavanje o sudskim procesima u Srbiji, posebno nakon izmena Krivičnog zakonika iz 2009. godine, kojima je predviđeno novo krivično delo nedozvoljenog javnog komentarisanja sudskih postupaka, postaje sve složenije. Ovo posebno u svetlu činjenice da ne postoji jasna praksa po pitanju toga koje i kakvo komentarisanje sudskih postupaka bi moglo doći pod udar zakona, što onda pogoduje autocenzuri. Da sve bude još gore, novinari često bivaju izloženi napadima, po pravilu prijatelja i rođaka optuženih, a sudska straža, takođe često, ne uspeva da obezbedi uslove u kojima bi novinari bez straha za svoju bezbednost mogli neometano da rade svoj posao. Primer napada na novinara „Kurira“ je redak, ali pohvalan primer, u kome se sam okrivljeni i nepravosnažno osuđeni dr Slavko Tomić, brzo po incidentu u kome su učestvovali on i njegovi prijatelji koji su prisustvovali izricanju kazne, javno izvinio novinaru i redakciji za neprimerene reakcije, vređanja i pretnje izrečene ispred sudnice.

1.4. *Regionalna Radio-televizija Novi Pazar*, u saopštenju koje je potpisao Edo Čelebić, urednik, tvrdi da su hakeri sa Kosova napali sajt te medijske kuće 10. jula. U saopštenju se navodi da je ovo bio šesti pokušaj obaranja internet stranice *Regionalne Radio-televizije Novi Pazar* od decembra 2010. godine. Nešto kasnije, 27. jula, oboren je sajt još jedne medijske kuće, *City radija* iz Niša. Redakcija je saopštila da veruje da razlog napada leži u zajedničkoj emisiji mreže lokalnih albanskih i srpskih radio stanica sa Kosova i iz Srbije, „Most izvan granica“, koja je istraživala da li je moguć zajednički život Albanaca i Srba na Kosovu, da li je rešenje za Kosovo podela ili nezavisnost i da li kosovske institucije funkcionišu ravnopravno za sve. Prva emisija „Most izvan granica“, emitovana je na *City radiju* 23. jula.

U tekstu koji je, povodom napada na sajt Regionalne radio-televizije Novi Pazar, objavio dnevni list „Politika“, navodi se da su sve češći napadi na sajtove u Srbiji, pri čemu su napadima najčešće izloženi sajtovi državnih institucija i javnih ustanova. „Politika“ piše, pre svega, o napadima hakera sa Kosova, ali su u praksi beleženi napadi i iz drugih izvora. Po pravilu, napadači na medijske sajtove ostaju neotkriveni, kao što je još uvek slučaj sa onima koji su u sinhronizovanoj akciji sa više lokacija, početkom 2009. godine, učinili nedostupnim sajt „Peščanika“. Za razliku od sprečavanja štampanja i rasturanja štampanih stvari i sprečavanja ili ometanja emitovanja radio ili televizijskog programa, koji su u Srbiji predviđeni kao posebna krivična dela, napadi na Internet medije ili Internet portale tradicionalnih medija, tretiraju se samo kao neovlašćen pristup zaštićenom računaru, računarskoj mreži i elektronskoj obradi podataka, ili kao sprečavanje i organičavanje

pristupa javnoj računarskoj mreži. „Politika“ piše da je Višem javnom tužilaštvu u Beogradu tokom prošle godine podneto svega šest krivičnih prijava zbog obaranja sajtova, iz čega ovaj list zaključuje da se veliki broj napada ne prijavljuje. Dok god policija, istražni organi i pravosuđe ne budu uspeli da, makar i u malom broju prijavljenih slučajeva, prikažu neke konkretne rezultate i odgovorne izvedu pred lice pravde, mediji na novim elektronskim platformama ostaće prepušteni sami sebi. Ono što je najgore je što deo medija, hakere i dalje tretira ili kao romantične heroje, u situaciji kada je reč o „našim hakerima“ koji obaraju „njihove sajtove“, ili tek kao nužno zlo, zanemarujući poguban uticaj obaranja medijskih sajtova na medijske slobode i slobodu izražavanja uopšte. O tome da ovakvi napadi, po pravilu, imaju i političke ciljeve, svedoči i obaranje sajta *City radija* iz Niša, upravo kada je ta stanica realizovala zajedničku emisiju sa mrežom lokalnih albanskih i srpskih radio stanica sa Kosova i iz Srbije o perspektivi zajedničkog život Albanaca i Srba na Kosovu.

2. Sudski postupci

2.1. Apelacioni sud u Beogradu doneo je pravosnažnu presudu, kojom je novinar Milenko Vasović osuđen zbog teksta objavljenog u „Dnevnom telegrafu“ pre 14 godina. Presudom je Vasović obavezan da, na ime naknade nematerijalne štete za pretrpljenu duševnu bol, isplati tužiocu, Radovanu Vukoviću, 100.000 dinara, sa zakonskom zateznom kamatom od presuđenja, kao i 107.960 dinara za troškove parničnog postupka. Povod presudi je pre 14 godina objavljen intervju s Radovanom Vukovićem. Vuković je zbog izjava u tom intervjuu bio pritvoren u Crnoj Gori, ali je nakon dva meseca pušten iz pritvora, te je i naplatio naknadu štete zbog neosnovanog pritvaranja. Apelacioni sud je, međutim, u svojoj presudi našao da je Vasović intervjuisanom Vukoviću, savetniku u tadašnjoj Vladi Savezne Republike Jugoslavije, pripisao izjave koje nije davao on, već treće lice, koje je pri tome bilo ministar u toj istoj Vladi, te da mu je štetu naneo na taj način.

Presuda Milenku Vasoviću, još jedan je dokaz problema sa kojima se novinari u Srbiji suočavaju usled neprimereno dugog trajanja sudskih postupaka koji se protiv njih vode. Naime, Vasović je osuđen da plati naknadu nematerijalne štete u svetlu činjenice da, 14 godina nakon intervjuja koji je vodio sa Radovanom Vukovićem, nije mogao da dokaže da su izjave objavljene u tadašnjem „Dnevnom telegrafu“ zaista Vukovićeve. Sud je, naime, poverovao Vukovićevim svedocima koji su tvrdili da je sporne izjave dalo treće lice, ministar u Vladi, u kojoj je Vuković pre više od decenije bio samo savetnik. Sud nije uzeo u obzir činjenicu da inicijalno, ni sam Vuković, u vreme kada je upravo zbog tih izjava bio uhapšen u Crnoj Gori, nije sporio da su izjave njegove, kao ni to što je „Dnevni telegraf“, po Vukovićevom izlasku iz pritvora u Crnoj Gori, objavio njegov odgovor, u kome je primedbe

imao pre svega na naslov, odnosno zaključke koje je novinar izvlačio iz izjava, a ne na same izjave kao takve. U konkretnom slučaju, sudovi u Srbiji su tokom trajanja postupka doneli dve prvostepene presude, od kojih je prva bila u korist novinara, druga u korist tužioca, dok je na kraju Apelacioni sud presudio pravosnažno, takođe u korist tužioca, ali smanjio iznos dugovane naknade. Međutim, već sama činjenica protoka vremena, od trenutka kada je intervju objavljen, do dana kada je pravosnažno presuđeno, baca određenu senku na pouzdanost dokaza na osnovu kojih je sud odlučivao.

2.2. Apelacioni sud u Beogradu saopštio je 11. jula da je potvrdio presudu kojom je jedan od vođa navijača *Partizana*, Miloš Radisavljević - Kimi, osuđen na šest meseci zbog nasilničkog ponašanja. Sud je, međutim, ukinuo deo presude koji se odnosi na ugrožavanje sigurnosti novinarku B92, Brankice Stanković. Podsetimo, Radisavljević je pred Prvim osnovnim sudom u Beogradu u avgustu 2010. osuđen na 16 meseci zatvora zbog nasilničkog ponašanja i ugrožavanja sigurnosti Brankice Stanković. Radisavljević je vodio navijanje na fudbalskoj utakmici *Partizan - Šahtjor* iz Ukrajine, na kojoj su navijači sa tribine stadiona Stankovićevoj skandirali da je otrovna kao zmija i da će proći kao ubijeni novinar Slavko Ćuruvija, šutirajući na tribini i udarajući lutku koja je predstavljala novinarku B92. Po nalazu Apelacionog suda, reči pesama koje je Radisavljević pevao predstavljaju grubo vređanje ličnosti Brankice Stanković i ugrožavaju spokojstvo građana, ali u delu presude koja se odnosi na ugrožavanje sigurnosti novinarku, nisu izneti jasni i ubedljivi razlozi zbog kojih se smatra da je Radisavljević izvršio krivično delo ugrožavanja sigurnosti na način koji mu se optužnicom stavlja na teret.

Apelacioni sud našao je, da iz stanja u spisima predmeta proizilazi, da okrivljeni Radisavljević nije pevao pesmu „Otrovna si kao zmija, proći ćeš kao Ćuruvija“, ali da je „nabijao“ lutku na metalnu šipku. Apelacioni sud je, takođe našao, da je iz obrazloženja prvostepene presude izostala ocena o tome koje je to konkretne radnje okrivljenog oštećena doživela kao pretnju. Prvostepenom sudu naloženo je da ponovo izvede dokaz saslušanjem Stankovićeve. Ne sporeći da smisao dvostepenosti sudskog postupka upravo i jeste taj da van svake sumnje utvrdi sve okolnosti vezane za presuđenje, te da je moguće da je obrazloženje prvostepene presude zaista sadržalo određene manjkavosti, kao što je to Apelacioni sud i našao, teško je logično razumeti da sud u konkretnom slučaju prihvata da je šutiranje, udaranje i nabijanje na kolac lutke koja predstavlja novinarku, nasilničko ponašanje koje ugrožava spokojstvo građana, ali ne i pretnja samoj novinarki predstavljenoj lutkom na kojoj su se Radisavljević i navijači iz njegove grupe izživljavali. Ovo tim pre, što je Brankica Stanković i godinu i po dana nakon incidenta i dalje pod permanentnim nadzorom i obezbeđenjem, upravo zbog procene policije da joj je sigurnost ozbiljno ugrožena.

2.3. Apelacioni sud u Kragujevcu ukinuo je presudu protiv glavnog i odgovornog urednika „Čačanskih novina“, Stojana Markovića, zbog klevete, preneo je dnevni list „Danas“. Stojan Marković je bio osuđen pred Osnovnim sudom u Čačku zbog klevete, na kaznu od 100.000 dinara, po tužbi Velimira Ilića koji se prepoznao u humoresci „Zanemoćali mandarin“. Marković je, prema obrazloženju prvostepene presude, Ilića povredio humoreskom objavljenom februara 2009. godine i komentarom da „dolazi vreme za polaganje računa“.

Presuda Stojanu Markoviću zbog satiričnog teksta objavljenog u „Čačanskim novinama“, a posebno njeno obrazloženje, u kome se nalazi da je Marković, satiričnim tekstom koji nije u dovoljnoj meri zasnovan na činjenicama, oklevetao narodnog poslanika, bivšeg gradonačelnika Čačka i bivšeg ministra u Vladi Republike Srbije, lidera parlamentarne stranke Nova Srbija, ozbiljno je uznemirila medijske profesionalce, ali i javnost u celini. Ukidanje ove presude, kao jedne od onih koje su nesumnjivo doprinele jačanju autocenzure u Srbiji, svakako jeste dobra vest. Sa druge strane, ukidanje jedne presude, samo po sebi teško da može da znači i generalni zaokret u sudskoj praksi u Srbiji u odnosu na tretman političara u medijima. Dostizanje standarda, u kome političari neće biti zaštićeni od kritičkih tekstova više u odnosu na obične građane, ostaje i dalje cilj koji srpsko pravosuđe tek treba da dosegne, a presuda Apelacionog suda u Kragujevcu je jedan korak u pravcu dostizanja tog cilja.